

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Педагогічний факультет
Кафедра педагогіки дошкільної та початкової освіти

Дипломна робота
магістра

на тему: **Підготовка майбутніх фахівців до формування критичного
мислення учнів початкових класів**

Виконала:

студентка 2 курсу, групи ПО-2М
спеціальності 013 Початкова освіта

Калабішка Наталія Михайлівна

Керівник: к.п.н., доц. Лалак Н.В.

Рецензент: к.п.н., доц. Товканець О.С.

Мукачево – 2019 року

ЗМІСТ

ВСТУП		5
Розділ 1.	РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЯК ПРОБЛЕМА СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ	9
	1.1. Ретроспективний аналіз досліджуваної проблеми	9
	1.2. Сутність поняття «критичне мислення»	16
	1.3. Технологія розвитку критичного мислення у освітньому середовищі початкової школи	25
Розділ 2.	ДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	38
	2.1. Стан підготовки та структура готовності майбутніх фахівців до формування критичного мислення у молодших школярів	38
	2.2. Педагогічні умови підготовки вчителів початкової школи до формування критичного мислення в учнів	51
	2.3. Зміст і аналіз експериментального дослідження	62
ВИСНОВКИ		67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ		70
ДОДАТКИ		79

Актуальність теми дослідження. В умовах національного відродження України і створення демократичної держави важливе значення має формування самостійно і творчо мислячих особистостей. Однією з причин гальмування соціально-економічного розвитку суспільства є те, що значна частина людей не готова до свідомої участі в цьому процесі, не здатна критично осмислювати факти та події навколишньої дійсності, інформацію, вносити нові ідеї в усі сфери життя, бути вільними від догматизму. Від наявності чи відсутності таких рис залежить певною мірою доля суспільства. А критичне мислення є не тільки наслідком демократичного способу життя, але і чинником його формування.

В Концепції Нової української школи зазначено, що заклади освіти покликані нині виробляти в кожного учня звичку активно брати участь у вирішенні важливих питань життя колективу, вміння формувати, висловлювати і відстоювати свою думку, поважати думку інших людей. Сучасні молодші школярі мають жити в умовах демократії. Готувати дітей до життя в таких умовах неможливо шляхом бездумного і безпосереднього засвоєння встановлених істин. Творчих педагогів хвилює проблема «мовчання школярів», їх байдужість чи невміння інколи висловитись з приводу гострих питань діяльності класу, школи, міста, країни, визначення власного ставлення до них. Одним з варіантів вирішення даної проблеми є формування у школярів критичного мислення.

У теоретичній науковій думці на проблему формування та розвитку критичного мислення мали великий вплив положення Л. Виготського про зону найближчого розвитку, який зазначав, що навчання будується не тільки на завершених фазах розвитку, але і на тих психічних функціях, які ще не дозріли і рухає вперед їх формування; ідеї розвивального навчання Д. Ельконіна та В. Давидова. Про розвиток пізнавальної діяльності, можливості заперечувати педагогу, виказувати власні думки дізнаємось із досліджень Ш. Амонашвілі та В. Сухомлинського. Деякі вчені (С. Рубінштейн, Ж. Піаже, В. Штерн і ін.) з недовірою відносились до розвитку критичного мислення у молодших школярів. Адже для більшості дітей даного вікового періоду характерними є наслідуваність, низький самоконтроль, емоційність, образність мислення і т. д.

Окремі аспекти розвитку критичного мислення в учнів розглядалися в роботах С. Векслера, А. Байрамова, А. Липкіної, Л. Рибак, В. Сінельнікова. Вчені ставили питання про розвиток уміння самостійно осмислювати навчальний матеріал, виконувати нестандартні завдання, робити власні висновки, помічати як свої помилки, так і помилки однолітків. Це свідчить, що певні риси критичного мислення необхідно розвивати вже у молодших школярів. Однак безпосередніх педагогічних досліджень, спрямованих на вирішення проблеми розвитку критичного мислення саме в учнів початкових класів відносно небагато. Так дослідження А. Байрамова було спрямоване на вивчення особливостей розвитку критичного мислення у молодших школярів, які виявляються під час розв'язання спеціальних завдань. Дослідження Н. Бібік з питань розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів свідчать про великі можливості формування у них критичного мислення.

Значний інтерес у контексті порушеної проблеми становлять наукові розвідки, в яких започатковано розв'язання питань, пов'язаних із формуванням готовності педагогів до професійної діяльності в умовах реформування освіти (Л. Антонюк, Я. Баранець, В. Гладуш, І. Демченко, Л. Прядко, Т. П'ятакова, Ю. Шумиловська та ін.). Концептуальні засади підготовки учителів початкової школи до творчої професійної діяльності розкрито у наукових доробках Н. Бібік, Л. Бірюк, О. Біди, Л. Волик, Н. Казакової, Ю. Клименюк, Л. Коваль, О. Комар, О. Кучая, О. Кучерявого, С. Литвиненко, С. Мартиненко, Л. Онищук, І. Осадченко, І. Пальшкової, М. Прокоф'євої, О. Фізеші, Л. Хомич, І. Шапошнікової та ін. Вчені зазначають, що важливим напрямом оновлення освітньої галузі є модернізація педагогічної освіти, яка спрямована на підвищення якості професійної підготовки учителів початкової школи, формування педагогів нової генерації, ініціативних, творчих фахівців, здатних до постійного професійного вдосконалення.

Отже, актуальність проблеми, її соціально-педагогічне значення зумовили вибір теми дослідження: «Підготовка майбутніх учителів до формування критичного мислення молодших школярів».

Мета дослідження: науково обґрунтувати та частково перевірити

педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування критичного мислення у молодших школярів.

Реалізація поставленої мети передбачала виконання таких **завдань**:

1. Проаналізувати психолого-педагогічну літературу з проблеми дослідження; з'ясувати сутність поняття «критичне мислення»;
2. Розкрити особливості формування критичного мислення школярів в умовах сучасної початкової школи;
3. Визначити стан підготовки та структуру готовності майбутніх фахівців до формування та розвитку критичного мислення молодших школярів;
4. Теоретично обґрунтувати та частково перевірити педагогічні умови формування готовності майбутніх вчителів до формування критичного мислення у молодших школярів

Об'єкт дослідження: процес підготовки майбутніх вчителів початкової школи до професійної діяльності.

Предмет дослідження: педагогічні умови формування готовності майбутніх фахівців до формування та розвитку критичного мислення у молодших школярів.

На різних етапах наукового дослідження використано такі **методи**:

- теоретичні: аналіз та узагальнення психолого-педагогічних і науково-методичних напрацювань з досліджуваної проблеми; аналітичне дослідження вітчизняних і зарубіжних підходів до розкриття сутності поняття «критичне мислення»; визначення теоретико-методичних засад формування готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності; аналіз, прогнозування;
- емпіричні, що орієнтуються на безпосереднє вивчення явищ у реальному освітньому процесі: анкети, тести, бесіди, проблемні задачі, ігри, спостереження, аналіз продуктів діяльності;
- статистичні: математично-статистична обробка даних, отриманих у результаті дослідження.

Практичне значення здобутих результатів полягає у тому, що:

- уточнено зміст поняття «критичне мислення», розкрито особливості формування критичного мислення школярів в умовах сучасної початкової школи;

- теоретично обґрунтовано та частково перевірено педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів до формування критичного мислення молодших школярів.

База педагогічного дослідження: Мукачівський державний університет, Родниківська ЗОШ I-II ст.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження доповідалися та обговорювалися на Всеукраїнських і Міжнародних конференціях:

Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасні тенденції розвитку науки і освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів» (16-17 травня 2019 р., м. Мукачево); II Міжнародній науково-практичній конференції «Освіта і формування конкурентоспроможності фахівців в умовах євроінтеграції» (м. Мукачево, 25-26 жовтня 2018 року).

Публікації. Калабішка Н. М. До проблеми формування критичного мислення молодших школярів / Н. М. Калабішка, Н. В. Лалак // Освіта і формування конкурентоспроможності фахівців в умовах євроінтеграції: збірник тез доповідей за матеріалами II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Мукачево, 25-26 жовтня 2018 року) / гол. ред. Т. Д. Щербан. – Мукачево : МДУ, 2018. – С.155-156.

Структура роботи. Магістерська робота складається із вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження ми прийшли до наступних висновків.

1. Розвиток особистості, здатної критично мислити й ефективно діяти в умовах ринкової економіки, значною мірою залежить від сучасної освітньої системи. Можна справедливо погодитись з думкою американського науковця А. Фішера про те, що «батьком» критичного мислення, є Д.

Дьюї. Справжнього розвитку вивчення критичного мислення набуло у 70-90 роки ХХ ст. на Заході. Подібний інтерес був не випадковим. Криза західної освіти вимагала перегляду самої суті навчального процесу. В результаті тривалих пошуків увага була звернена на критичне мислення та його можливості у розвитку особистості. В Україні проблема формування критичного мислення висвітлювалась у роботах О. Тягло, О. Іванової, Л. Києнко-Романюк, Н. Кірпоти, В. Кушніра, О. Лабенко, П. Лушина, Т. Олійник, І. Слободянюк, О. Неприцького та ін. Науковці зазначають, що критичне творче мислення – це здатність і прагнення оцінювати різні твердження і висловлювати об'єктивні судження на основі добре обґрунтованих доказів; це мислення, що приводить до об'єктивної істини. Ми розглядаємо критичне мислення як системне утворення і в дослідженні інтерпретуємо його як здатність дитини (природну або сформовану) до самостійної оцінки явищ оточуючої дійсності, інформації, наукових знань, думок і тверджень інших, вміння бачити їх позитивні і негативні сторони, а також прагнення до кращого, більш оптимального розв'язання проблем, завдань, до перегляду існуючих догм, стереотипів, традицій.

2. З урахуванням сутнісних ознак «критичне мислення молодших школярів» розглядаємо як організацію освітнього процесу, спрямованого на забезпечення оптимальних умов для повноцінної реалізації молодшим школярем своїх внутрішніх ресурсів у навчально-пізнавальній діяльності; формування його ціннісних орієнтацій, усвідомлення своєї самоцінності, самоствердження з урахуванням його індивідуально-психологічних особливостей, що охоплюють усю систему його поведінки. Погляди вчених на можливість формування критичного мислення у школярів досить суперечливі. Оскільки єдиного визначення цієї дефініції в педагогічній науці і практиці не існує, тому і підходи дослідників до формування критичного мислення учнів досить варіативні. Основними чинниками ефективного впровадження технології критичного мислення у початковій школі, на нашу думку, є: індивідуально-типологічні особливості молодших школярів,

педагогічна майстерність вчителя, зміст навчання, навчально-методичне та матеріально-технічне забезпечення.

3. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури з проблеми готовності особистості до діяльності нами з'ясовано, що підготовка майбутніх вчителів початкової школи до формування критичного мислення молодших школярів – це системний процес, що спрямований на набуття та удосконалення у студентів професійних знань, розвиток педагогічних умінь, розвиток особистісно-професійних якостей, мотиваційно-ціннісної сфери, накопичення і збагачення особистісного та професійного досвіду використання інноваційних технологій навчання, формування психолого-педагогічної та практичної готовності до критичного мислення. Відтак складником, що з одного боку, має ключове значення для підготовки вчителя, а з другого – є її важливим результатом, виступає готовність до конкретної професійно-педагогічної діяльності, зокрема до критичного мислення молодших школярів. На підставі опитування респондентів визначено компоненти готовності майбутніх фахівців до формування критичного мислення молодших школярів, а саме: мотиваційний, когнітивний і процесуальний. У процесі визначення найважливіших якостей вчителя початкової школи, які допомагають застосуванню критичного мислення, респонденти виділили: креативність, комунікацію, творчість, толерантність, винахідливість, терпіння тощо.

4. Нами визначено, обгрунтовано й частково перевірено педагогічні умови підготовки майбутніх фахівців до формування критичного мислення у молодших школярів. На нашу думку, це: активізація мотивації майбутніх вчителів до ефективного використання технології критичного мислення; удосконалення змістового компоненту підготовки фахівців з метою розширення методичних уявлень про критичне мислення молодших школярів; використання практичної підготовки щодо реалізації критичного мислення в початковій школі. Результати дослідно-експериментальної перевірки дають підстави стверджувати, що впровадження педагогічних умов ефективно вплинули на усі компоненти готовності студентів до формування критичного

мислення молодших школярів. Проведені оцінювання рівнів готовності в експериментальних групах до і після експерименту засвідчили, що кількість майбутніх фахівців, які досягли високого – творчого рівня, збільшилася на 13,97% (від 30,50% до 44,47%), а в контрольних групах збільшилася лише на 1,02% (від 30,08 до 32,10%). Кількість студентів, які мають достатній – адаптивний рівень готовності до критичного мислення в ЕГ збільшилася на 0,95% (від 46,98% до 47,93%), в КГ – збільшилася на 1,75% (від 47,62 до 49,37%). Найбільш суттєво змінилися показники низького рівня: в ЕГ кількість майбутніх учителів з низьким рівнем готовності зменшилася на 14,92% (від 22,52% до 7,60%), в КГ – лише на 3,77% (від 22,30% до 18,53%). Результати формувального етапу експерименту підтвердили дієвість запропонованих педагогічних умов.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів, пов'язаних з підготовкою майбутніх вчителів в системі фахової підготовки до критичного мислення молодших школярів.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>